

ANTUN GUSTAV MATOŠ

Szép hazánk

Nem messze attól a helységtől, amit rövidesen a Vraz-megemlékezés alkalmából fogunk felkeresni, Klanjacban – Vraz szülőhelye, Cerovec mellett tehát – az illír plejád egy másik költőjének emlékművét avatják holnap. Pedig – akárcsak Kvaternik és Šenoa – Mihanović is zágrábi volt, s megérdemelne egy mementót ebben a városban, a Harmicán, ahol született; ám eme apoteózis rendezői mintha megéreztek volna, hogy Himnuszunk szerzője mindenütt otthon van Horvátországban, s hogy ez a zagorjei paraszti vidék, melyet a testvéri folyó, a Sutla ezüstje ragyog be, jobban illik a költészetéhez, mint a mai zágrábi Alsóváros, a magyar indóház és az idegen boltok. Klanjac tisztán horvát hely még ma is, a jogpárti ellenzék ódon bástyája, megőrizte ódon, illír külcsínét. Erre az ősi, édes és annyszor megénekelt vidékre tekint majd az atyafia, Frangeš által szoborrá formált Mihanović minden nyáron, ahogy lélekben nyilván ezt látta idegenbe szakadva, az Égei-tenger fövenyén is.

Miként minden vonzalom, a patriotizmusok is különböznek egymástól, s ezért a hazafias dalok, különösen a himnuszok igen fontos dokumentumok az egyes népek pszichológiájára nézvést. A szerbek, amint az ismeretes, elvetették a régi, konvencionális szerbiai himnusz, s költőik a tetemes pályadíj dacára sem tudtak vagy akartak újat szerezni. A *Šumi Marica* (Zúg a Marica) mind szövegében, mind zenéjében maga a banalitás. Az *Onamo-namo* a felszabadítatlan területek utáni vágyakozás patriotizmusa – a taktus nevetséges elnyújtása által elégiává alakított olasz menetdal vulgáris áriája. A csodálatos Haydn-himnusz, mely zeneileg minden létező közül a legnagyoszerűbb, a hazafiságot a Habsburg-ház apoteózisával teszi egyenlővé. Az orosz és az angol himnusz imádság. A hazafiság mint vallás jelenik meg bennük. A Marseillaise hősiességeként és forradalomként értelmezett patriotizmus. E nagyszerű dal többet tett Franciaországgért és az emberiség szabadságáért, mint minden könyv együttvéve. Az új eszmék első katonai győzelmeit a zsarnokság és az abszolutizmus fölött e vérpezsdítő ditirambus vívja ki Valmy-nél és Jemappes-nál, ahogy Frigyes is protestáns korának éneklésével hódította meg Sziléziát (velük győzedelmeskedett egykoron Cromwell és XII. Károly is). A heroizmust a japán harcos is hazafias verseken tanulja. A jó költemény a leg-hatalmasabb energiák forrása, és míg más himnuszok többnyire mint hitet vagy személyt magasztalják a hazát, mint közös vallási vagy erkölcsi szimbólumot, a horvát lélek szempontjából igen jellemző, hogy a haza Mihanović számára nem annyira a harc és az igazság elve, hanem ember és nép, hanem föld: a mi szép, gyönyörű szép hazánk, síkságaival és hegységeivel, tiszta égboltjával, szelíd éjszakáival és meleg nyaraival, fürge patakjaival, az aratás és a pásztorkodás békés mindennapjaival, dalaival és paraszti idilljeivel. A nép nem központja e himnusznak, róla csak mint e szép haza termékéről esik szó; derűs, mint a haza ege, szelíd, mint éjszakái, meleg, mint éghajlata, tekintete fürge, mint patakjai, pirospozsgás, mint borai, és erős, mint hegyei. Mihanović számára a nép a paraszt, a munkás, akit csak a konvenció kedvéért szólít harcba a paraszti munka e tisztos eclogájából; látszik, hogy a hadviseléshez nem fűlik a foga, s az utolsó strófában a Szávához, a Dunához, a kalászmegőkhöz, a tölgyekhez és a hazához: szülőföldünkhöz mint sírunkhoz tér vissza, és optimistán hisz a győzelemben. Hazafiságának

demokratizmusával és humanizmusával Mihanović oly modern és oly mai, hogy ez fennmarad, „míg nap süt mezőinkre s szél fújja tölgyeinket”. E dalból hiányzik minden militarista vagy konfesszionális felhang. A munka demokratikus himnusza ez, igazi paraszti csatadal, mely a háborút csak mint önvédelmet tekinti jogosnak, és a patriotizmust nem pusztán a nemzettel, hanem sokkal inkább az országgal, a szülőfölddel, a horvát tájjal vállalt szolidaritásként festi meg. A munka és a szülőföld! A teljes horvát költészet ez, melyet csak egy civilizált, árja ösztönű nemzet ismerhet. A nomád patriotizmus nem más, mint a föld, a tető, a gyökerek nélküli patriotizmus, a zsidók, a haza nélküli népek patriotizmusa. S Mihanovićhoz hasonlóan érez hazánk iránt minden igaz honfitársunk. Gundulić számára a haza *dubrava*, liget, azaz erdő, vidéki táj, országunk a régi köztársaság arany szabadságának szűk keretei között, de a patriotizmus már Hektorovićnál is mint ama természet iránti szerelem jelentkezik, melyet a lelkünkől, a tiszta horvát népnyelvből fakadó költészet lakik. A haza Kranjčević számára is a demokrácia, a pórnép és a föld, csak hogy ő immár nem hisz oly optimistán a győzelemben, mint Mihanović, s Horvátországot csak arra tartja képesnek, hogy a szabad horvát gondolat egyetlen nagy sírboltja legyen – mert míg az illírizmus Horvátországa az indulókért lelkesedett, addig a modernizmusé a rekviemekért (és az altatódalokért).

Horvátországot tehát legfőképp mint a természetet szereti Mihanović; természeti szépségeiért rajong. A horvát patriotizmus ennek megfelelően először természetelvű. A tájköltészetnek ezt az egészséges elemét először Rousseau fedezte fel, s az ő nyomában a romantikusok, mint Chateaubriand, Byron és az angol tavi költők. Ám a mi illír romantikusunk esetében a természet nem ellentéte az embernek, hanem úgy szólván ő maga. A hazafiúság eszméje, a honszeretet így békítette ki az első horvát romantikus költőket a társadalommal (a nemzettel) és a természettel (Horvátországgal). Ezáltal megóvta régebbi költészetünket a világfájdalomtól, az egoista individualizmustól, s irodalmunkat a nemzeti újjászületés és az idegen befolyás elleni védekezés leg hathatóbb eszközévé tette meg. A horvát természet, a horvát vidék lehel egészséget könyveinkbe, s örök Mihanović érdeme, hogy – Vrazzal Samoborban és Demeterrel Grobničko poljén – felfedezte a horvát táj eme momentumát.

A modern költők közül szinte senki nem követi a romantika poétáinak ezt a nagyszerű tanítását. A horvát tájak iránti irodalmi érdeklődés inkább csökken, mint nő, s mulhatatlan Dragutin Hirc érdeme, hogy már-már apostoli törődéssel keresztül-kasul bejárta szép hazánkat, felkapaszkodott minden hegyünkre, s mint valami első horvát Baedeker, a két illír, Vukotinović és Ivan Dežman nyomában haladva az igaz hazafi emelkedettségével és a horvát flóra legjobb ismerőjének szaktudásával leírta minden természeti szépségünket. Hasonlóképpen a horvát természeti szépségekre irányította a figyelmet Vjekoslav Klaić professzor, dr. Hranilović professzor, Lopašić és a dalmát Ivan Lovrić, s így nekik is köszönettel tartozunk a horvát turizmus iránti érdeklődés serkentéséért, valamint számos szép monográfia megjelenéséért, mint például Franić professzornak a közelmúltban a Plitvicei-tavakról napvilágot látott kimerítő munkája. „...S lélekben végigszálltam mindazokon a hazai tájakon, melyeket mindeddig bejártam; és a lelkem felfrissült a természet ölelésében, ahol a legjobban szeretek lenni, mindegy, mily vidéken, mindegy, ha szívfájdalom gyötör is, a természet mindig fölemel, mindig megfiatalít” – írja Hirc, a tanító és a turista, aki a nagy geográfushoz, E. Reclus-höz hasonlóan a hegyek között, a természetben találta meg azt az energiát, amely elvész a városi társadalom és élet romlottságában.

Hazám, szép hazánk, te dogmája a szépségnek, rabságunk dédelgetett vágyképe, lelkünk jelképe, kapocs, mely Istenhez s az emberiséghez fűz bennünket, te egyetlen kötelesség és legfőbb törvény, bölcsőnk és sírunk, te mindennapi kenyerünk és az anyanyelv édes teje, te ősi királyság, melyre hitetlenek vetnek kockát skarlát rongyokon, mint valami afrikai rabszolgára, drága, szent, eltiport, vértanú országunk, Horvátország! Még ott is, ahol a horvát gondolat kihuny az egyiptomi rabság rideg kőtábláinak tövében, még akkor is virraszt a Haza Génusza, s megszólal az erdők csendjén, a felhők vándorlásán, a folyók lüktetésén s a madárdalon át, vigasztalásokat suttog elszunnyadt fiainak. Mert balsorsú a hon, ahol – mint Horvátországban – a föld néma szava szabadabb és csorbítatlanabb, mint a nemzeti szó s gondolat!

Ki fejt meg a tanítást, mit szép hazánk csodái rejtene? Ki olvassa ki a múlt üzenetét, mely megkínzottan hever Omišalj, Kraljevica, Knin, Trsat, Cesar-grad, Oštrac, Kalnik, Bag, Krk, Nehaj, Pedalj, Turanj, Ozalj, Krstinja, Jajce és Severin szakadékaiban? Mit szól az Adria a Vrbnik alatt és az elrabolt Fiuménál, le egészen a Kotori-öböl, és Lokrum magányos smaragdja körül, s miben áll a sziklasivatag titokzatos, misztikus ereje, mely gyermekeit az olajbogyó olajával, a szőlőtőke borával, a rozmarin szerelmével, a babér dicsőségével, a juhar énekével, az ibolya szűziességével, a reszkető zsálya, a szalmagyopár és az árvalányhaj szótlan létével láncolja magához? Mely könyv tanítása hatalmasabb annál a szimfóniánál, melyet a Velebit és a Gorski Kotar borókái, bodzabokrai, feketefenyői és jegenyefenyői, őserdeink hársai, bükkjei, gyertyánjai, szilfái, juharfái, kőrisei, rezgő- és feketenyárfái, melyet tölgyerdeink játszanak? Mely gyöngéd horvát tündérek hagyták harmatos, illatos nyomaikat a hajnali rétek párájában reszkető zsályán, lóherén, pipacson, bükkönyön, apró szulákon, rozmaringon, százszorszépen, a patakperti hóvirág bánatán, s mellette a szűz hó illatával illatozó fehér gyöngyvirág ártatlanságán? S a mi vizeink fölött is, a Száva, a Dráva, a Kupa, a Neretva, a Krka, a Vrba és a Duna fölött Isten szelleme lebeg, amely Horvátországban horvát szellem; és a Velebit ormai, a hegyek, a Risnjak, a Biokovo, a Sljeme, és a Bitoraj, a tenger melléki csupasz Podgorje, e Szahara, melynek antitézise a dőlőfős Szlavónia és a Fruška Gora hársfaival, kolostoraival és szőlőivel ékeskedő Szerémség; Grobničko polje pusztasága s az obedi láp, melyet vízimadarak rajai, darvak és magányos sasok laknak; a Plitvicei-tavak, a Slunjčica zuhatagai és a Krka zúgása a csöndes Visovac s a vízbe épült csöndes kolostor mellett; a barlangok, a víznyelők, a bűvópatakok, Kninsko polje és Lonjsko polje, a Dalmát Zagorje és a Horvát Zagorje; Trakošćan, Maksimir és Dubovac csodás tuszkulánuma; ódon kúriáink, plébániáink, szilvásaink, s a mohos szalmatetők szilvásainkban és gyümölcsöseinkben, meg a pacsirta, a csalógány, a pitypalatty, a pinyőke énekétől s a gerle búgásától körbeölelt fehér tornyok és haranglábak körül, a hegyek lábánál és a folyópartokon és a patakok mentén; és a szomorúfűzek és a nyárfák és a villanypóznák a mezők és a szántók, a vizek és a nádasok között, s a sügér, a compó, a dévér, a csík, a harcsa e vizekben és e nádasokban; az ezüstös ózon, mely az Illés-napi mezők verejtéke fölött vibrál; a hegyek közé szorult ködök és az őszi felhők, a tengeri felszél s a viharok; és a karácsonyesti énekeket borító álmos hó, Zágráb, Szarajevó, Dubrovnik, és... tovább: az égszínű Avala, a Triglav meredélyei, a szlovén Mura és a véres rigómezei Sitnica: minden, minden dalra fakadt, életre kelt és lüktetni kezdett az első költő felszabadító himnuszában, aki, akárcsak a XVI. századi francia Pléiade poétája, Du Bellay, az első szót anyanyelvének dicsőségére, tiszteletére és védelmében vetette papírra. Mert hozzánk hasonlóan a nyelv is a föld produktuma, ahol élünk, mint a szávai kavics, vagy a horvát Alpok rhododend-

ronja. A horvát nyelv annak a viszonyoknak a terméke, amely a horvátokat Horvátországhoz, a horvát természethez, a mezőkhöz, a hegyekhez, az erdőkhez s a levegőhöz fűzi, virágainkhoz és csöndes planétáinkhoz, melyek Preradovićnál a „kólót vezetik”, s ezért nyelvünk bír mindazokkal a jellemző színekkel, hangokkal, formákkal és egyéb jegyekkel, amellyel országunk is: szertelen, mint a bőra Zenggnél, lágy, mint a kétágú síp, túlárado, mint a virágzó rozmaringág, szomorú, mint valami elhagyott birtok a karszt közepén, vidám, mint a tambura, s mély, mint erdeink sötéte s tengereink tragikuma. Csak szép hazánk lehetett képes megalkotni csodálatos nyelvünk szépségét, szavaink gyönyörűségét, melyek olyanok, mint szigeteink, a „tengerben úszó gyönyörű kertek”.

Dr. Branko Drechsler annak idején kiadott Mihanovićról egy igen tanulságos, tényekkel zsúfolt, ámbátor meglehetősen akadémikus, már-már szárazon pedáns füzetecskét. A mi Marseillaise-ünk szerzője vérbeli zágrábi gyermek volt, eminens tanuló, de „levis”, megtagadta, hogy Stjepan Rácznál, a *vaterländische Literatur* professzoránál magyart tanuljon, aztán ugyanakkor tartózkodott Bécsben, amikor Vuk és D. Davidović, később osztrák konzulként boldogtalan szerelembe esett Ana Obrenovićyal, aztán Törökországban szolgált mint diplomata, s sikeresen művelte a filológiát, olyanmire, hogy a Zografski-evangéliumhoz hasonló értékes kéziratokat fedezett fel. Később egy rövid zagorjei tartózkodástól eltekintve Bukarestben szolgált. Hazatért, és a Klanjac melletti Novi Dvoriban kilehelte a lelkét. Még Preradović is kifejejtette a *Kedves megboldogultakhoz* c. szonettciklusból, így tehát hálásnak kell lennünk Drechsler doktornak, amiért bemutatta ennek az osztrák diplomatának az érdekfeszítő életpályáját, aki megírta a szerencsétlen, megnyomorított Horvátország himnuszát.

Énekeljük most ezt az illír indulót nagyobb hősiességgel, mint valaha, mert egy emberöltő elteltével megint azok a sötét és baljóslatú idők térnek vissza, mint amikor Jelačić bán felkerekedett, hogy megvédje Horvátország jogait, de valójában csak a hálátlan bécsi reakciót oltalmazta meg. Legelemibb s aljas módon tiport jogaink védelmében ezúttal kevésbé leszünk ártatlanok és kevésbé leszünk optimisták.

1910. augusztus 6-án

BOJTÁR B. ENDRE fordítása